

Opera *Zamolxe* de Liviu Glodeanu, la confluența între muzică, matematică și teologie

Drd. Claudia Nezelschi

Liviu Glodeanu a finalizat opera *Zamolxe* în anul 1969, pornind de la piesa de teatru scrisă de Lucian Blaga în 1921.

Textul este încărcat de semnificație, aproape tangent poeziei, și uneori, paradoxal, chiar șocant. Muzical, Liviu Glodeanu a concentrat discursul, ajungând la o muzică cu substanță, simplitate și ordine, muzică la confluența între generarea de tip matematic și gesturile rituale, muzică ținând de modalism și având influențe Messiaen.

Opera, ca și piesa de teatru, are cinci tablouri. Personajele principale sunt Zamolxe și Magul. Mulțimea este personaj colectiv și în același timp personaj determinant al acțiunii. Există mai multe niveluri de interpretare ale unei opere, și cel mai profund poate fi considerat cel în care personajele sunt de fapt simboluri, personificări, metafore, explicitări ale sentimentelor, stărilor, ideilor dintr-un suflet omenesc. Din această perspectivă, personajele înfruntării din operă pot fi considerate ca fiind simboluri, aducere la suprafață, în câmpul conștiinței, a ceea ce este Dumnezeu cel Viu în adâncul inimii omului (Zamolxe) și a ceea ce omul crede că este Dumnezeu, imaginea falsă a lui Dumnezeu în mintea omului (Magul). Mulțimea, personaj colectiv al operei, poate fi semn al roiului de gânduri și umbre din mintea neașezată a omului. Astfel, întreaga desfășurare a operei converge spre concluzia finală că ceea ce credem și simțim noi despre Dumnezeu este rareori măcar apropiat de ceea ce este Dumnezeu în Infinitul, Bunătatea și Lumina Sa. Imaginea noastră este una statică, rigidă, uneori blocându-ne, izvorându-ne contradicții și determinându-ne să ne depărtăm de ceea ce credem noi că este Dumnezeu.

Vom prezenta subiectul operei, punctând și câteva interpretări, explicitări teologice¹, urmând ca în final să precizăm interferențe cu sistemul componistic Messiaen. Aceste interferențe aduc implicit tangențe cu matematica, șirurile recurente și combinatorica găsindu-și aici exemplificare, concretizare inspirată și cu substanță.

Tabloul 1, *Ritual păgân*, este o „oficiere de către Mag a unui mit al creațiunii”, așa cum precizează Liviu Glodeanu în indicația scenică. Într-o formulare ținând aproape de aforism sau revelație, Blaga sintetizează:

„Lumea nu este decât coaja lui Gebeleisis
El o însuflețește întru bine și rău
întru urâtenie și frumusețe”.

---

¹În câteva momente esențiale ale operei, Liviu Glodeanu a lăsat textul fără muzică, atenționând și în acest mod asupra plinătății de înțeles teologic al textului lui Blaga

Exprimând în alți termeni, „toate creaturile sunt rațiuni plasticizate ale Rațiunii Supreme, ale Cuvântului Creator”². Referindu-se la Cel care „însuflețește lumea întru bine și rău, întru urâtenie și frumusețe”, Blaga ne oferă o variantă a textului din Scriptură: „Eu (Dumnezeu) omor și înviez, Eu rănesc și tămăduiesc, și nimeni nu poate scăpa din mâna mea” (Deuteronom 32, 39). Găsim la Cioran o detaliere - explicitare dizolvând paradoxul: „Toată filosofia e fără răspuns. Față de ea, sfințenia e o știință exactă. Căci ne dă răspunsuri pozitive și precise la întrebările la care filosofia n-a avut curajul să se ridice. Metoda sfințeniei e durerea și scopul ei este Dumnezeu”.

Tabloul 2, *Exorație*, ține de lumea lui Zamolxe, lume transfigurată în care omul este în dialog real cu Dumnezeu. Blaga formulează (cvasi)poetic adevăruri precise ținând de mistică, de isihasm:

„Iată sunt făptura Ta
Și-aici sunt ochii mei, îi vrei?
Din clipe, ca din muguri plini
rodesc în neam
o mare de lumină”

O interpretare a acestui fragment este că prezența nemijlocită a lui Dumnezeu-Iubirea („Tulburătorul chiot vine, vine”³) deschide omul spre dăruire deplină, în duh de jertfă („Aici sunt ochii mei, îi vrei?”). Punându-se pe sine în duh de jertfă, omului îi este dăruit să intre în Infinitul ce umple totul („din clipe, o mare de lumină”) și să cunoască împlinirea, prin transfigurarea în infinit a ceea ce el a dăruit din finitul său: „ochii rodesc o mare de lumină”.

Tabloul 3, *Oprobiu*, prezintă dialogul între mulțime și Dumnezeu. Mulțimea orbită ea însăși îl crede pe Dumnezeu orb, și neînțelegând rostul durerii vrea să-L răstignească pe Dumnezeu:

„Ne povățuiește învățătura unui orb
să-L facem orb ca zeul lui”

Îngustimea minții omenești relativ la Mentea Absolută este redată și într-o metaforă ținând de paradox: „Dumnezeu-Orb bătrân”. Neînțelegând marile rosturi și durerea prin care Dumnezeu îi oferă cale de cunoaștere și simțire a tainei viului, cale de omorâre a ceea ce este supus morții pentru a rămâne doar ceea ce este veșnic și doar astfel cu posibilitate de a deveni infinit, omul se închide în mîntea sa și-l judecă pe Creator după măsură omenească: „Dacă nu vede atâta durere, e logic că Dumnezeu e orb”.

Zamolxe este orbit de către mulțime, și textul lui Blaga atinge intensități ce amintesc de prezența cutremurătoare a lui Dumnezeu în Vechiul Testament:

„O, oameni neputincioși
sămânța de înțelepciune ce zace-n voi

---

² Preafericitul Daniel, într-o prezentare a teologiei Părintelui Stăniloae

³ În isihasm, eforturile sunt focalizate spre pregătirea întru venirea, aprinderea focului interior, semn al îndumnezeirii omului.

o aruncați în prund
dorința de înalt o jertfiți fricii”.

„Un gol umplut cu disperare
un gol de necredință
un gol umplut cu patimi”.

Tabloul 4, *Conjurație*, redă starea omului rupt de Armonie⁴, de Dumnezeu, om care are încă în el frânturi de Lumină, om care s-a zbătut pentru a ajunge la Lumină, om făcut prezent în operă de către Mag. Din nou, Blaga redă poetico-aforistic, eliptic, adevăruri profunde:

„Din cuibul veșniciei
(El) s-a coborât pe trepte de lumină
să vă-nvețe
tinerețea și durerea”.

Conform adevărilor explicate de către Părintele Stăniloae, cuibul cald al veșniciei este comuniunea între Persoanele Sfintei Treimi, aceasta fiind „structura supremei Iubiri”. Hristos este Cel care aduce-n lume atât prospețimea și bucuria („tinerețea”), izvorâte din puterea Învierii, cât și întru totul supunerea în fața voii lui Dumnezeu, supunere-chenoză („durere”) ce e singură cale spre Înviere.

Tabloul 5 este intitulat *Ritual pentru Zamolxe*. În textul său, Blaga a făcut trimiteri, referiri implicite la Dumnezeu-Hristos, Cel al Împărtășaniei⁵, Cel al Apocalipsei⁶. De asemeni, Dumnezeu-Hristos semnificat prin Zamolxe e și cel blând și smerit:

„Pleoapele-mi se zbat
de cerul tău
ca niște fluturi de-o fereastră
nu-i numai o poveste
sunt aici”

O interpretare este că mintea omului, cu potențial multcuprinzător („cerul tău”) devine închisă lui Dumnezeu prin orice semn de îndoială („Nu-i numai o poveste”). Ochiul Atotcunoscător al Domnului („Pleoapele-Mi”) este aproape, dar se respectă, cu gingășie, ca de „fluture”, libertatea omului, om care uneori nici nu bănuie că în clipă se află Infinitul („Sunt aici”).

⁴ Uneori lipsește muzica, fiind prezent doar textul, ceea ce sugerează ruperea de Armonie.

⁵ „caut în nisipuri/ sângele ce-a curs din trupul Său/ Când sorb o picătură/ mă dezmeticesc/ și iarăși mă fac om”

„Tot sângele vărsat din trupul lui Zamolxe/ adune-se-n aceste picături de vin”

„Ne-a adus pe Dumnezeu

orbul e iarăși printre noi

Și-n noi”

⁶ „Întoarce-te, Zamolxe-ntre stăpânii cei dintâi/ ai gândurilor, brazdelor, luminii și ai apelor!/ Răsune stelele-n ecouri/ sub sandalele înălțării Tale/Urcă pragul veșniciei/ și mângâie cu mâna Ta/ursita ăstui trist norod”

Zamolxe este în final ucis, semn al faptului că căderea omului poate fi nesfârșită, până la stingerea scânteii de divin din el. Conștientizarea căderii și pocăința („viața este Zamolxe”) aduc, după bunătatea lui Dumnezeu:

- Învierea - „Nemuritorul chiot vine”,
- creșterea până la a fi la măsura întregii Zidiri - „Pământul răspunde, munții răspund/ Apele răspund” și
- ieșirea din timpul devenirii, pentru a intra în eternitatea Luminii - „Din clipe ca din muguri plini/ cresc veșnicii rodind în neam/ o mare de lumină”.

Întreaga operă are la bază structura modală 1312131, căreia i se asociază natural structura 1331, cea a complementarului față de totalul cromatic. Am notat 7_{do} modul (do, reb, mi, fa, sol, lab, si, do)⁷. Complementarul său este notat cu 5_{re} și este (re, mib, fa#, la, sib)⁸. În general, 7_x are drept complementar 5_{x+2} pentru orice x din Z_{12} .

Dintre procedeele Messiaen, procedee întâlnite mai ales în simfonia *Turangalila*, găsim:

1. logica-estetica numerelor, atingând în tabloul 2 „starea de poezie a numerelor”, expresie folosită de către Messiaen în prezentarea sa la simfonia *Turangalila*, prezentare inclusă în *Traité de rythme, de couleur, et d'ornithologie*;

2. asocierea sunet-durată;
3. disocierea ritm-intonatie;
4. permutări;
5. preferința pentru numere prime.

Asocierea sunet-durată În Tabloul 3, măsurile 13-20, la corni, se folosește modul 5_{do} . Fiecărui sunet i se asociază o durată⁹: reb-1, sol-2, do-3, mi-4, lab-5. Ordonând sunetele conform ordinii deduse din ordonarea crescătoare a duratelor, rezultă succesiunea reb-sol-do-mi-lab, cu structura modală 6546, amintind de acordul în cvarte al lui Messiaen, cu structura 65656. De asemeni, este sugerată și ideea lui W. G. Berger de a considera ca unitate de măsură alt interval decât secunda mică. Aici avem o perturbare a succesiunii rezultate considerând cvarta perfectă (5) ca unitate etalon.

Disocierea ritm-intonatie Tot în măsurile 13-20 din tabloul 3, la alămuri, se folosește modul $7_{sib} = (sib, si, re, mib, fa, fa\#, la, sib)$, prezent în pedale melodice suprapuse. La fiecare voce este o altă permutare a celulei generatoare (modul), permutările fiind toate ciclice. Ca și în simfonia *Turangalila*, ritmic, se folosește la fiecare voce polifonia latentă a unui cromatism de durate cu pedale de pauze optimi. De exemplu, la trompeta 1, ritmul rezultat este $3 \underline{1} 4 \underline{1} 5 \underline{1} 6 \underline{1} 7 \underline{1} 1 \underline{1} 2^{10}$. Fiecare voce are o altă permutare ciclică a duratelor, deci, pentru

⁷ Având astfel precizate sunetul inițial și cardinalul

⁸ Din nou notația precizează sunetul inițial și cardinalul

⁹ Exprimată prin numărul de optimi

¹⁰ Durata exprimată în numărul de optimi, cifrele subliniate notând duratele pauzelor

înălțimile sunetelor se folosesc unele permutări ciclice, pentru duratele sunetelor se folosesc alte permutări ciclice, ceea ce demonstrează riguros disocierea ritm-înălțime. Notând în manieră matematică A=mib, B=re, C=fa, D=fa#, E=si, F=la, G=sib, obținem asocierile înălțime-dură

A3	B4	C5	D6	E7	F1	G2
C7	D1	E2	F3	G4	A5	B6
E4	F5	G6	A7	B1	C2	D3
G1	A2	B3	C4	D5	E6	F7
B5	C6	D7	E1	F2	G3	A4
D2	E3	F4	G5	A6	B7	C1
F6	G7	A1	B2	C3	D4	E5

Pe verticală, la litere, găsim succesiunea „din doi în doi”, la cifre găsim succesiunea „din patru în patru”.

Preferința pentru numere prime Un exemplu inspirat găsim în tabloul 4. Forma muzicală este determinată de înțelesul textului, este circumscrisă unei periodicități de 13 măsuri, periodicitate cu care se succed accentele dramatice:

măsura 13 „Am fost întâiul care l-am brodit c-o piatră în obraz”

măsura 26 „Nemuritorilor, vă zvântă necredința”¹¹

aprox. măsura 39 „El nu s-a-ntors, și totuși e aici”

aprox. măsura 52 „Zamolxe n-a fost om”

aprox. măsura 65 „Poporul va striga”.

Aparatul matematic explicit folosit îl constituie combinatorica și șirurile recurente. Găsim prezente

- permutările generate în ordine lexicografică, așa cum apar ele în textura din tabloul 1. Notând a=fa, b=mib, c=fa#, la oboi 1 avem succesiunea abc, acb, bac, bca, cab, cba

- permutări ciclice pentru submulțimi de 5 elemente dintr-o mulțime de 6, anume

1 2 3 4 5

2 3 4 5 6

3 4 5 6 1

4 5 6 1 2

5 6 1 2 3

6 1 2 3 4

În tabloul 1, la cor, cuvântului „Ehove” îi sunt atribuite diferite timbruri. Notând pe verticală cu 1, 2, 3, 4, 5, 6 diferitele combinații timbrale conferite cuvântului „Ehove”, rezultă permutări ciclice de 5 elemente luate dintre 6.

Șirurile recurente sunt prezente în tabloul 2. Ritmic avem aici o suprapunere de voci, fiecare voce având modul propriu de generare, mod guvernat de către un șir. Vocea întâi rezultă din șirul Fibonacci cu relația de

¹¹ Parafrază blagiană la un verset din psalmii lui David: „Dumnezei sunteți, și toți fiii ai celui preaînalt, dar voi ca niște oameni muriți”. (Ps 81. 6)

recurență $x_{n+2} = x_{n+1} + x_n$, duratele-numere prezente fiind 1, 3, 5, 8, 13, 21, 34, succesiunea respectivă fiind expusă direct sau recurent. Vocea a doua rezultă dintr-o progresie aritmetică cu rația -3, duratele-numere fiind 21, 18, 15, 12, 9, 6, 3, în succesiune directă sau recurentă. Vocea a treia este un „cromatism de durate”¹²: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, expus direct sau recurent.

Liviu Glodeanu a fost înzestrat cu mult talent, atât pentru muzică, cât și pentru matematică. Opera *Zamolxe* ține de simplitatea-concizie cucerită prin atingerea profunzimii și esențialului.

Opera *Zamolxe* de Liviu Glodeanu la confluența între muzică, matematică și teologie

Drd. Claudia Nezelschi

Rezumat

În acest studiu se face o prezentare a operei *Zamolxe* de Liviu Glodeanu, accentuând asupra interferențelor scriiturii cu universul componistic al lui O. Messiaen, asupra noțiunilor matematice subiacente unor structuri muzicale și asupra înțelesurilor teologice pe care ethosul muzicii le pune în lumină, plecând de la textul poetic-aforistic al lui Lucian Blaga.

---

¹² Sintagmă folosită de către Olivier Messiaen în *Traité de rythme, de couleur, et d'ornithologie* relativ la procedeele componistice folosite în simfonia *Turangalila*.